

'אלא 'טריפה' מיבעי ליה למעוטי טמאה, מי שיש במינה טריפה, יצתה זו שאין במינה טריפה, הכא נמי...' – כלומר, כיון שאין איסור חל על איסור, לא חל איסור 'טריפה' על בהמה או עוף טמאים (כן הבין בפשטות בשער המלך הל' מאכלות אסורות ד,ב. והקשה על דברי התוס' להלן (ע. ד"ה אחד) שמשמע מדבריהם שפרשו אף למ"ד איסור חל על איסור. ובפשוטו נ' לישב שהכוונה אין במינו טריפה' – שאין נפקותא בין טריפה לשאינה טריפה, ששניהם אסורים (מהרי"ד ויזר שליט"א).

וכן הדרשה שבסמוך: **'יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל נבילה'** – היינו משום שאין איסור חל על איסור, דר' יהודה לשיטתו. ואולם הר"ש בטהרות (א,ג) פרש שגם למ"ד איסור חל ע"א, ידרוש 'מי שאיסורו משום בל תאכל נבילה בלבד, יצא זה שאסור גם משום בל תאכל טמא'. וכבר העיר רעק"א בגליון הש"ס (פסחים לו) על דבריו מדברי הגמרא שם.

דף ע

'התורה אמרה יבא איסור נבילה ויחול על איסור חלב, יבא איסור טריפה ויחול על איסור חלב' – שאיסור חל על איסור כשהוא כולל דברים המותרים עם דברים האסורים, הלכך מתוך שאיסור נבלה או טריפה חל על הבשר המותר, חל גם על החלב. ואף לפי הדעה הסוברת אין איסור חל על איסור ב'כולל' – כאן גזרת הכתוב היא שאיסור חל על איסור (עפ"י תוס' מכות טז: סד"ה ריסק. וע"ע בתוס' יבמות לג: ד"ה אמר; שער המלך איסור"ב יז, ב דף סג; בית הלוי ח"א מו).

התוס' כאן תמהו למ"ד חל בכולל ('מוסיף') מדוע הוצרכו ללימוד מיוחד שנבלה וטריפה חלים על חלב. ובספר בית ישי (להגר"ש פ"ש שליט"א. קטו; קטז הערה ז) יצא לחדש שאכן איסורי נבלה וטריפה הפרטיים, אינם חלים על חלב [משום שהוא דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש, ע"ש], אלא נתחדש כאן לאו מיוחד על חלב נבלה וטריפה, משום 'אכל לא תאכלהו', ושם חדש הוא.

וצ"ע, מלבד דוחק הלשון, כמו שהרגיש שם, מהו זה שעשו צריכותא בגמרא לנבלה וטריפה, והרי אם יש כאן אזהרה חדשה, הלא אין מזהירין מן הדין וודאי הוצרך להזהיר בנבלה ולהזהיר בטרפה. ואולם לפי ההבנה הפשוטה לא קשה, שאין כאן עונש ואזהרה חדשים אלא לימוד שהאיסור חל על איסור אחר, וכמש"כ בליקוטים שבסוף ספר בית מאיר – חולין לו. ולכאורה נראה באופן אחר, שלכך הוצרך הכתוב לומר שחלים על איסורי חלב, שלא תאמר שהחלב דבר שיצא לידון בדבר החדש ובטל כללו ממנו (וכמש"כ בבית ישי אליבא דאמת), קמ"ל שחלים עליו איסורי נבלה וטריפה, ולעולם לוקה משום הלאוין הפרטיים שלהם.

זר"מ האי טריפה מאי עביד ליה? מיבעי ליה למעוטי שחיטה שהיא לפנים. ורבי יהודה – טריפה אחרינא כתיב' –

הנה שאלה ששאלתי למורנו הגר"ח קניבסקי שליט"א ותשובתו בצדה:

לא הבנתי פשט בדברי הגמרא בזבחים (י,ג), ול"מ במפרשים שעמדו על הדבר: אמרו שם שר' יהודה דריש מחדא 'טריפה' האמורה בטומאת נבלת עוף, למעט שחיטה שהיא לפנים – שאינו מטמא, והיינו בשוחט עוף חולין בפנים או קדשים בין בפנים בין בחוץ.

ולא זכיתי להבין, הלא לעיל (טו) הקשו על הברייתא שדרשה כן, אי הכי מלק קדשים בחוץ נמי לא, דלא שוו בפנים כבחוף? ותוצו, דנין דבר שלא בהיכשרו מדבר שלא בהיכשרו, ואין דנין דבר שלא בהיכשרו מדבר שבהיכשרו. והיינו, דחולין שחוטין בחוץ אין מטמאים אפילו שלא בהכשרו כגון טריפה,

ולכך התמעטו, כדפרש"י שם. והשתא, הלא לר' יהודה טריפה מטמאה בבית הבליעה, אפילו שחוטה, ולשיטתו אין שייך לדרוש כן, וכמו שכתב רש"י שם (בד"ה בשלמא), שברייתא זו אליבא דר' מאיר היא ולא לר' יהודה. וכיצד יתכן מה שאמרו כאן שר' יהודה ג"כ דורש הכי. הלא יקשה שוב קושית הגמרא דלעיל 'אי הכי מלק קדשים בחוץ נמי לא'.

תשובה:

י"ל דר' יהודה דריש דנין דבר שאין מצותו וחיובו בכך מדבר כו' אבל מליקה מצותו מחייבתו בכך.

'סלקא דעתך אמינא הואיל וחידוש הוא, יותר מכדי אכילת פרס נמי ליטמא, קמ"ל' – יש שפרשו שאין שייך צירוף לענין זה אלא כאשר כל ה'כזית' נמצא במלואו בבית הבליעה, ולכך היה עולה על הדעת שגם אם אכל במשך יותר מכדי אכילת פרס, יצטרף לטמא, שהרי נמצא בבת אחת בבית בליעתו שיעור כזית. [תדע, שהרי בכל מקום אנו נוקטים שכיון שחידוש הוא, אין לך בו אלא חידוש, וא"כ היה צריך לומר להפך; סלקא דעתך אמינא הואיל וחידוש הוא, אין מטמא אלא בכזית בבת אחת ממש. ואף כי מצינו גם סברא להרחיב החידוש, כגון התר עבד עברי כהן בשפחה כנענית וכן כהן ביפ"ת (ע' קדושין כא) – אך שם הסברא היא כענין 'הואיל ואשתרי אשתר' מה שאין שייך לומר כאן]. אבל אם ירד המאכל לתוך מעיו, אין שייך לצרף.

ולדרך זו נראה שיסוד טומאה זו בעיקרה היא 'טומאת מגע', מגע נבלת העוף בבית הבליעה, והרי אם נגע בכחצי שיעור ואחר כך נגע עוד בכחצי שיעור – לא נטמא, אף כאן, אם אין כזית שלם בבית הבליעה – אינו מטמא. אלא שגזרת הכתוב היא [לפי המסקנא] שאם אכילתו נמשכה יותר מכדי אכילת פרס, כיון שאין כאן שם 'אכילה' – אינו מטמא הגם שיש כזית בבית הבליעה כאחת (עפ"י שו"ת חתם סופר או"ח קמ; רש"י נדה מב; אור שמח אבות הטומאה א, ג; אחיעזר ח"ג ה, ה; קובץ שעורים ביצה, כט; הר צבי).

א. החו"א (טהרות א, א) כתב על דברי החת"ס שצריך שיהא קיים כזית בבית הבליעה – 'אינו מובן'. [לכאן כוונתו כיצד שייך במציאות שיימצא בבית הבליעה בבת אחת כזית ואכילתו נמשכת זמן רב כ"כ] וע"ע בחו"א זבים ד, ט. והוא נקט שהיא 'טומאת אכילה'. אמנם לענין טומאת בגדים צידד לומר שמא אינם מיטמאים אלא כשאכל בבת אחת, שהרי כשאוכל מעט מעט, הלא אין במיעוט האחרון שיעור לטמא, וא"כ י"ל רק לענין האדם הרי הוא טמא בכך שעשה פעולת 'אכילה', אבל לענין לטמא בגדיו, צריך כזית נבילה קיים לטמאם.

ב. לפי המסקנא שצריך שיעור 'אכילה', יש מפרשים שנתחדש שגדרה כ'טומאת אכילה', ולכך אם אכל שלא כדרך – טהור (ע' שו"ת חכם צבי קז; קוב"ש שם). ויש מהאחרונים הנ"ל שמפרשים שהגדרה נשארה כמו לפי ה'סלקא דעתין', שהיא כטומאת מגע, אלא צריך תנאי נוסף, שיאכלנו בכדי אכילת פרס – ע' באו"ש והר צבי שם.

והגר"ח מבריסק (אבות הטומאה ג, א) כתב לבאר שנחלקו התנאים בגדר טומאה זו, האם היא 'טומאת אכילה', כלומר מעשה האכילה הוא המטמא, ואכילה בכל מקום בכזית כדי אכילת פרס, או שמא 'טומאת מקום' היא, כלומר הטומאה נובעת מהמצב שבו הנבלה נמצאת בבית הבליעה. וכתב שכך היא שיטת הרמב"ם (עפ"י הספרא, ודלא כסוגיתנו), ולכך השמיט דין אכילת בכזית בכדי אכילת פרס.

א. עוד יתכן לפרש על אותה הדרך שכתב, שסמך הרמב"ם על התוספתא בובים (פ"ה. והביאה הרמב"ם להלכה), שאם כרך הנבלה בסיב ובלעה – טהור, הרי מוכח מזה ששונה משאר אכילות, ותלויה במגע הטומאה בבית הבליעה. וע"ע בענין זה בספר 'אתון דאורייתא' (א ד"ה באופן).

ב. יש מפרשים השמטת הרמב"ם דין 'כדי אכילת פרס' (ע' מג"ח קסא, טו; חו"א בגליונות; אגרות משה קדשים טהרות, כט) – שקיצר וסמך על מה שכתב בהלכות מאכלות אסורות. ודלא כהגר"ח שכתב שהרמב"ם פסק שמטמא אף ביותר מכא"פ. ג. נראה שהגר"ח לפי שיטתו שפרש דתנא דידן המצריך כזית בכדי אכילת פרס, סובר ש'טומאת אכילה' היא. ולפי"ז קמה

וגם נצבה קושית האחרונים מאי סלקא דעתין שמשום שחידוש הוא, יטמא אף ביותר מכא"פ – לשיטתו זו תירץ (כן מובא בכתבים שעל הש"ס – פסחים, סי' לח. וכיו"ב כתב החת"ס בסי' קמ. וע"ע בחדושי הגר"ר ח"ב נח, בהערה 1, ובספרים המצוינים במנ"ח החדש – הוצ' מכון ירושלים – ח"ב עמ' קלא, בהערה יח) באופן אחר, שנראה מכאן ששיעור אכילת פרס ביסודו נאמר לחומרא, כלומר שלולא ההלכה היה הדין שאפילו אוכל מעט מעט הרי זו אכילה, ובאה ההלכה וצמצמה את זמן הצירוף, ולכך היה מקום לומר שהואיל וכל ענין זה חידוש הוא, לא נאמרה כאן כלל ההלכה. ואולם לכא"ו מבואר להפך בחולין קג: וברש"י, שכיון שאבמ"ה חידוש הוא, לכך צריך אכילה בב"א דוקא, שאין לך בו אלא חידוש. ואולם לפתתוס' שם אין ראייה. וכבר נשאו ונתנו בקושיא זו האחרונים ז"ל. ע' בשו"ת חת"ס או"ח קמ; מנחת חינוך קסב, טו; אחיעזר ח"ג ה,ה. אך בלא"ה יש לתרץ שסברת ה'סלקא דעתין' לומר שמא אין זו טומאת אכילה אלא טומאת מגע, וזה גופא נתחדש בכתוב, שהיא טומאת אכילה, וכנ"ל מהקוב"ש.

(ע"ב) 'תלמוד לומר טרפה – מי שיש במינה טריפה, אוציא את הטמאה... ת"ל ואכל לא תאכלהו

– מי שחלבה אסור ובשרה מותר, יצא חיה שחלבה ובשרה מותר' – ועתה שדרשו כן למעט חיה, שוב יש למעט גם בהמה טמאה מאותה דרשה, שהרי גם בהמה טמאה לא נאמר איסור 'חלב' (כמפורש במשנת חולין קיז.). ולפי זה המלה **טרפה** נדרשת כמו שאמר רבא לעיל (עפ"י שטמ"ק; פמ"ג יו"ד סד במ"ז א; מרומי שדה).

בוה מיושבת קושית שער המלך (מאכ"א ד,ב) ושאר מפרשים, מדוע לא למדו בהמה טמאה מאותו לימוד שלמדו חיה. וע"ע במשך חכמה (פר' צו ז,כד) שמכח קושיא זו כתב לגרוס אחרת, כפי שמופיע בתו"כ.

'אוציא את הטמאה שאין במינה טריפה' – נתבאר לעיל סט:

'אפילו באוויזין ותרנגולין... ערף עז מהו...' – צריך עיון, כיון שאין שייכת קדושת הגוף באוויזין ותרנגולין, למה נדמה אותם לקדשים בפנים שהם קדושים בקדושת הגוף.

ויותר יש לתמוה על ספק הגמרא בערף עז, ומשמע שרק בעז וכד' ספק, אבל אם ערף עגלה פטולה, כגון שעלה עליה עול – ודאי אינה מטמאה. וקשה הלא אין בה שום קדושה, ומה מועיל מה שייחדה לעגלה. וגם תימה הלא ר' מאיר דיבר דוקא על מליקת קדשים בפנים, אבל זה הנחל, אטו מקום מיוחד הוא להיות הנערף שם במקום שחיטה 'וצריך עיון טובא' (שפת אמת).

אכן יש מפרשים דלא כרש"י, שלדעת ר' מאיר אליבא דר' אלעזר, אין חילוק בין מליקת קדשים למליקת חולין, לעולם אינו מטמא בבית הבליעה, כי כל דבר שיש בו הכשר באופן כלשהו – אינו מטמא בבית הבליעה, וכגון מליקה בעופות, וכן בעריפה בעגלה ואולי גם בהמה דקה (עפ"י מהר"פ בשטמ"ק; חק נתן. וכן צידד בקרן אורה 'לולא פרש"י'. וע"ע חזו"א קמא לד,ב).

'כפרה כתיב בה קדשים' – על גדר 'הקדש' שיש בעגלה ערופה, והאם יש בה ענין פדיון – ע' במובא בקדושין נו. וע"ע בקרן אורה כאן ובקובץ שעורים ח"ב כא,ט.